პოსტსაბჭოთა საქართველოს ეკონომიკის პერიოდიზაცია

გიორგი ჯმუხაძე
თსუ დოქტორანტი

ნაშრომში წარმოდგენილია ეკონომიკური პროცესების სხვადასხვა ტიპის პერიოდიზაცია საქართველოში საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდში. ეს პერიოდიზაციები დაფუძნებულია ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებულ ფაქტორებზე და მოიცავს განსხვავებულ დროის პერიოდებს. სწორედ ამ სხვაობის გამო საინტერესოა მათზე დაკვირვება და მსგავსება-სხვაობების შენიშვნა.

საკვანძო სიტყვები: *საქართველო, პერიოდიზაცია, ეკონომიკის პერიოდიზაცია, პოსტ-საბჭოთა.*

გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში, უდიდესი სახელმწიფოს - საბჭოთა კავშირის დაშლის სახით, მსოფლიო უზარმაზარი ეკონომიკურ-პოლიტიკური ცვლილების მოწმე გახდა. ხოლო მის ადგილზე დარჩენილ 15 დამოუკიდებელ სახელმწიფოს ძალზე რთული მისია ხვდა წილად: ეკონომიკის ტრანსფორმაცია გეგმიურიდან წყობიდან საბაზრო სისტემაზე. ამ მხრივ, პოსტ-საბჭოთა სახელმწიფოები ისეთ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ, რომელიც ძალიან ჰგავს 2020 წელს მსოფლიოში არსებულ სიტუაციას კოვიდ-19-ის პანდემიის საპასუხოდ: პრობლემის მოსაგვარებლად არც რაიმე სახელმძღვანელო არსებობდა, არც ისეთი რეკომენდაციები, რომელიც უტყუარ შედეგს მოიტანდა და არც წარმატებული წარსული გამოცდილება მსოფლიოს მასშტაბით.

სიტუაციიდან გამოსავლის სახით ცოტა ხანში 2 გზა გამოიკვეთა; პირველი, გრადუალისტური გზა ეკონომიკის ეტაპობრივ, აუჩქარებელ ტრანსფორმაციას მოიაზრებს რეფორმების საშუალებით, ხოლო მეორე, „შოკური თერაპიის“ სახელით ცნობილი მეთოდი სახელმწიფოს მხრიდან მკაცრი პოლიტიკის სწრაფ გატარებას გულისხმობს, რომელიც, მოკლე დროით, ეკონომიკას რთულ სიტუაციაში აყენებს, მაგრამ სათავეს უდებს სწრაფი ტემპით განვითარებას. საქმე ისაა, რომ შოკური თერაპიის განხორციელება მოითხოვს ეკონომიკური და მონეტარული მართვის ინსტიტუციების არსებობას (Papava, 1996). იმ ქვეყნებმა, რომელთაც მეტ-ნაკლებად განვითარებული ჰქონდა საბაზრო ეკონომიკის გამართული ფუნქციონირებისთვის აუცილებელი ინსტიტუციები, წარმატებას შედარებით სწრაფად მიაღწია.

საქართველომაც შოკური თერაპიის გზა არჩია, რომელიც თავიდანვე მარცხისთვის იყო განწირული, რადგან რამდენიმე ასეთი ინსტიტუცია არათუ განვითარებული, არამედ სრულიად არ გააჩნდა.

ვინაიდან საქართველოს ეკონომიკა დღემდე მუდმივად განიცდის მნიშვნელოვან ცვლილებებს, ბუნებრივია, შესაძლებელია მის ცვლილებაში პერიოდების გამოყოფა სხვადასხვა ნიშნით. ქვევით განვიხილავთ საქართველოს ეკონომიკის სხვადასხვა სახის პერიოდიზაციას დამოუკიდებლობის აღდგენიდან დღემდე.

ერთ-ერთი ყველაზე დეტალური და საინტერესო პერიოდიზაცია პოსტ-საბჭოური საქართველოს ეკონომიკისა ეკუთვნის აკადემიკოს ვლადიმერ პაპავას 1996 წლის ნაშრომში „საქართველოს ეკონომიკა: შოკური თერაპიიდან სოციალურ წინსვლამდე“ (1996, pp. 251-262). მისი აზრით ეკონომიკის რეფორმაცია საქართველოში ჯერ კიდევ 90-იან წლებამდე დაიწყო და 1989-დან 1995 წლამდე შემდეგი ეტაპებისგან შედგებოდა:

- **გულუბრყვილო გააზრების ეტაპი;** ეკონომიკური რეფორმა ჯერ კიდევ 1989 დაიწყო, მაშინ, როდესაც საზოგადოებამ დამოუკიდებლობის იდეა გაიაზრა. ამ დროიდან გაჩნდა საინტერესო ეკონომიკური შეხედულებებიც გარდაქმნის შესახებ (Papava 1996, p. 251).
- **სტაგნაციის, უძრაობის ეტაპი;** რეფორმირების მეორე ეტაპი, რომელიც 1990 წელს

უზენაესი საბჭოს არჩევის შემდგომ დაიწყო, როდესაც, მიღებულ იქნა მნიშვნელვანი კანონები ეკონომიკურ რეფორმაზე, თუმცა ისინი აღარ გატარდა (Papava 1996, p. 251; 2012, p. 1).

- **პოპულისტური ეკონომიკური რეფორმის ეტაპი;** 1991-92 წლების გადატრიალების შემდგომ მთავრობამ უსასყიდლოდ დაურიგა მოსახლეობას მიწა და საცხოვრებელი, მათი მხარდაჭერის იოლად მოსაპოვებლად. ამან ზიანი მიაყენა სასოფლო-სამეურნეო და სამშენებლო სექტორს. რეფორმირების ამავე, პოპულისტურ ეტაპს მიეკუთვნება საქართველოსთვის „შოკური თერაპიაც" (Papava 1996, pp. 251-252; 2012, pp. 1-2).
- **რეფორმების შეჩერების, დაყოვნების ეტაპი;** 1993-1994 წლებში ეკონომიკური რეფორმები შეჩერდა, რაც ნაწილობრივ არაეკონომიკურმა ფაქტორებმა, ნაწილობრივ კი არასწორმა ეკონომიკური პოლიტიკამ განაპირობა. 1992 წელს აფხაზეთში დაწყებული ფართომასშტაბიანი სამხედრო ოპერაციები 1993 წელსაც გაგრძელდა. დეფიციტის დასაფარი ერთადერთი ფინანსური საშუალება კი მთავრობისთვის ფულის გამოშვება იყო. არაეკონომიკურ ფაქტორებს შორის იყო კრიმინალის მატება საქართველოში. 1992 წლის ამნისტიები და სამოქალაქო ომის გამო მოსახლეობის დიდი ნაწილის შეიარაღება ამ მატების მთავარი გამომწვევი მიზეზი იყო. საქართველოში საშიში გახდა ნებისმიერი სახის ბიზნესის კეთება, ბიზნესმენები კი კაპიტალთან ერთად ტოვებდნენ ქვეყანას. არასწორი ეკონომიკით გამოწვეულ ფაქტორებს შორის ერთ-ერთი, ახალი ვალუტის - კუპონის შემოღება და მისი რუბლთან ერთად მიმოქცევაში ჩაშვება იყო. ფულის უკონტროლო გამოშვებამ ქვეყანაში ინფლაციურ პროცესებს დაუდო სათავე, რაც საბოლოოდ ჰიპერინფლაციაში გადაიზარდა (Papava 1996, p. 255; 2005, p. 130; 2012, pp. 7-8).
- **შეცდომების გამოსწორების ეტაპი;** 1994 წლიდან პრეზიდენტმა ედუარდ შევარდნაძემ ეკონომიკური კრიზისის მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციით დაძლევის პროგრამა წამოიწყო. თუმცა, რეფორმების ეს ეტაპიც არ იყო მოკლებული არაეკონომიკურ ხელის შემშლელ ფაქტორებს. სახელმწიფო ბიუჯეტს ახალ სიმძიმედ ლტოლვილების და იძულებით გადაადგილებული მოსახლეობის დაცვა და სოციალური მხარდაჭერა დააწვა. ამის მიუხედავად საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ხელშეწყობით გატარებული ღონისძიებებით კუპონი მნიშვნელოვნად გამყარდა. ასევე გააქტიურდა კრიმინალთან ბრძოლა, ქვეყანას საერთაშორისო კრედიტის მიღების შესაძლებლობა მიეცა და ბიუჯეტი დამტკიცდა. გაუმჯობესდა ჯანდაცვის პროგრამები და დაჩქარდა პრივატიზაცია.

აღმოსავლეთ ევროპის პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებში მიმდინარე მსგავსი ტენდენციების მიხედვით კიდევ ერთ საინტერესო პერიოდიზაციას გვთავაზობს მკვლევარი მიხაილ მინაკოვი, 2019 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში „პოსტ-საბჭოური აღმოსავლეთ ევროპა. პოსტ-საბჭოთა განვითარების მიღწევები აღმოსავლეთ ევროპის ექვს ქვეყანაში, 1991-2020", რომელშიც საქართველოს, სომხეთის, აზერბაიჯანის, უკრაინის, ბელარუსისა და მოლდოვის ერთობლივი ანალიზის საფძველზე გამოყოფილია შემდეგი 4 პერიოდი (Minakov 2019, pp. 176-179):

- **ნგრევა-შენების პერიოდი (1991-1994);** ამ პერიოდში ახლად თავისუფლება-მოპოვებული ქვეყნები სოციოეკონომიკური შოკების სერიას განიცდიდა და მათი მოსახლეობის ცხოვრების სტილს კრიტიკულად ცვლიდა. საბჭოთა პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ინსტიტუციები ან ნადგურდებოდა (მაგ. კომუნისტური პარტია, KGB) ან იცვლებოდა, რომ ახალ საჭიროებებსა და დავალებებს მორგებოდა (მაგ. უზენაესი საბჭოები, მინისტრთა საბჭოები, ცენტრალური ბანკის რასპუბლიკური ნაწილები, სამხარეო საბჭოები და სამხედრო დანაყოფები) (Minakov 2019, pp. 176-177). ეს პერიოდი მძიმედ აისახა საქართველოს ეკონომიკაზე.

- **სტაბილიზაციის პერიოდი (1995-2000)**; 1995 წლიდან აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები სტაბილიზაციის ფაზაში გადავიდნენ. საქართველოში ჩამოყალიბდა პოლიტიკური სისტემა, რომელსაც საფუძვლად პარტიებს შორის კონკურენცია ედო. ეს პერიოდი აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ეფექტიანი მთავრობის არსებობით მთავრდება. დასავლეთის როლი მნიშვნელოვნად გაიზარდა და დაიდო ხელშეკრულებები შეერთებულ შტატებთან და დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებთან. რეგიონის მიმართ ინტერესი გაიზარდა როგორც დასავლეთ ევროპის, ასევე რუსეთის მხრიდან (Minakov 2019, p.178).
- **წინააღმდეგობების ზრდის პერიოდი (2001-2008);** ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში აღმოსავლეთ ევროპაზე აღიბეჭდა მზარდი კონკურენცია, ერთი მხრივ დასავლეთის სახელმწიფოებს, მეორე მხრივ კი რუსეთს, როგორც ხელახლა აღმოცენებულ რეგიონულ ძალას შორის. რევოლუციებმა საქართველოსა და უკრაინაში გამოაჩინა, რომ არაეფექტიანი პოსტ-საბჭოური დემოკრატია-ავტოკრატიები ნაკლოვანი იყო (Minakov 2019, pp.178-179).
- **კონფლიქტების გაღრმავების პერიოდი (2008 წლიდან დღემდე);** ამ პერიოდში 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომთან ერთად ღრმავდება წინა პერიოდის ტენდენციები. ომი ხანმოკლე, მაგრამ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის კრიტიკული შედეგების მატარებელი აღმოჩნდა. ამ ქვეყნების პოლიტიკოსებმა გააცნობიერეს, რომ მათ შორის კონფლიქტი შესაძლებელი იყო და რომ პოსტ-კომუნისტურმა ტრანსფორმაციამ ისეთი მოსახლეობა ჩამოაყალიბა, რომელიც თავის მთავრობას მხარს დაუჭერდა მეზობელთან ომში. გაძლიერდა ინტეგრაციის პროექტები აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის (Minakov 2019, p.179).

საკმაოდ განსხვავებული და არანაკლებ საინტერესო ხედვა აქვს წარმოდგენილი პროფესორ დავით აფციაურს, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდს ყოფს გლობალურ ეკონომიკურ პროექტებში მონაწილეობის მიხედვით:

- **პირველი ეტაპი (1994-2014);** ამ პერიოდში სუსტად, მაგრამ მაინც დაიწყო აბრეშუმის გზის პროექტის ამოქმედება ედუარდ შევარდნაძის ინიციატივით და გამოიყო საქართველოს საერთაშორისო ეკონომიკური ფუნქცია. აღსანიშნავია წარმატებული პროექტები ენერგეტიკული დიპლომატიის მიმართულებით, მათ შორის, ნავთობის და გაზსადენების საქართველოს გავლით გაყვანა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს გაწევრიანება მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაციაში. ამ პერიოდში ჩაეყარა საფუძველი საქართველოს ადგილს თანამედროვე გლობალური ეკონომიკის კომპლექსში და მეტ-ნაკლებად გამოიკვეთა მისი როლი.
- **მეორე ეტაპი (2014-2019);** ამ პერიოდში საქართველო საერთაშორისო ხელშეკრულებების ახალ ეტაპზე გადავიდა. დაიდო ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება, ასევე ორი ხელშეკრულება თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ - ევროკავშირთან და ჩინეთთან.
- **მესამე ეტაპი (2019 წლის შემდგომ);** იკვეთება გლობალური ეკონომიკური პროექტების ახალი ინიციატივები, რომელიც ემთხვევა პოსტ-პანდემიურ კრიზისს და ახალ შესაძლებლობებს წარმოადგენს საქართველოსთვის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს თანამედროვე ეკონომიკური ისტორიის პერიოდიზაციის არც ისე ბევრი მცდელობა არსებობს, თუმცა არსებული საკმაოდ განსხვავდება ერთმანეთისგან და სხვადასხვა კუთხით გვიჩვენებს ქვეყნის ეკონომიკას, როგორც მუდმივად ცვალებად განზომილებას, რომელიც როგორც უკეთესობისკენ, ისე უარესი მდგომარეობისკენ იხრება სხვადასხვა დროს, იქნება ეს დამოკიდებული შიგა თუ გარე ფაქტორებზე. უდავოდ საინტერესო იქნება ვიხილოთ ამ ეტაპის პერიოდიზაცია კიდევ უფრო მრავალფეროვანი ფაქტორების მიხედვით.

ლიტერატურა:

1. აფციაური, დ. 2020, *თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების ამჟამინდელი ტენდენციები და პანდემიის (COVID-19) კრიზისის შემდგომი გამოწვევები,* საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი, Vol. 139.
2. საქართველო და თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა, ხელმისაწვდომია ბმულზე - https://www.facebook.com/GeocaseGeo/videos/853359722038601;
3. Minakov, M. 2019, *Post-Soviet Eastern Europe. Achievements In Post-Soviet Development In Six Eastern Europian Nations, 1991-2020*, *Ideology and politics*, 176-179
4. Papava, V. 1996, *The Georgian Economy: 'From 'Shock Therapy' to 'Social Promotion'', Communist Economies & Economic Transformation*, Vol. 8, No. 2.
5. Papava, V. 2012, *Economic Reforms in Post-Communist Georgia: Twenty Years After*, Nova Science Publishers Inc., New York.

Periodization of the Economy in Post-Soviet Georgia

Giorgi Jmukhadze
TSU Ph.D Student

SUMMARY

In this paper there are presented different types of periodizations of the Economic processes taking please after the dissolution of the Soviet Union. These periodizations are based on factors vastly different from each other and cover various time periods. It is these differences exactly, what makes them interesting to observe and indicate their similarities as well as distinctive features.

Key words: Georgia, periodization, Economic periodization, post-Soviet.